

VZPOMÍNKY NA DOC. MUDR. VÁCLAVA MIKOTU

Milý Václave,

v tom deštivém víkendu, který přišel po čtyřměsíčním úmorném horku, plakalo snad celé nebe nad tvým blížícím se odchodem. Myslela jsem si, že jsem nachlazená, teklo mi z nosu a očí, ale to už ze stejného důvodu plakalo moje nevědomí... Teď pláču vědomě, mraky odpluly a smutek časem pozvolna odezní. O všechno, co jsem od tebe za třicet let našeho kamarádství dostala a co zásadně nasměrovalo a prostoupilo můj život, mě ale nepřipraví nic. Poznání a láska jsou nejvíc.

Halina Čermáková

5. 9. 2018

EULOGIE ZA DOCENTEM MIKOTOU

Úvodem k textu:

Zprávu, že zemřel Václav Mikota, jsem dostal na dovolené. Napsal jsem v jednom tahu sled volných myšlenek, které jsem dlouho nosil v hlavě a které měly posloužit jako osnova plánovaného rozhovoru. Napadlo mě, že by mohl být zajímavý sborníček, kde by Mikotovi analyzandi shromáždili, co se od něj zejména naučili, co si osvojili. Na jaře, když to vypadalo s nemocí lépe a pan docent dokonce přednášel, jsem mu zavolal a projekt vyložil. Zalíbil se mu; říkal, že sám teď psát nechce, ale tohle že by zvládl. Tři věci, které považuji za hlavní, jsme probírali v rozhovoru, takže lze říci, že jsou tak trochu předem autorizovány. Jsem rád, že jsem mu mohl svoji úctu ještě osobně vyjádřit; naplno byl bych rád, kdybych si mohl poslechnout, jak popisuje myšlenkové pochody analytikovy, které ho vedly právě k určitým interpretacím. Podobný nápad, „zachycení odkazu“, nás mělo více (PhDr. Titl má natočen první díl plánovaného video seriálu atd.). Čekali jsme, až bude zdravotně lépe... Tak alespoň podávám zachycení toho, co mi odsouhlasili kolegové, kteří byli u Mikoty v analýze, supervizi, poslouchali jeho přednášky.

Zvolil jsem formu eulogie čili řeči o dobrém. Chtěl jsem vystihnout to, co mnoho kolegů i analyzandů s Mikotou prožívalo: pozitivní, zdravě idealizující přenos, oživení radosti ze života ve spolupobývání, připomínající rané podoby lásky. Chtěl jsem zachytit to výsostně zjevné, „scénické“ – to, co je tady a teď k dívání a co je vidět na první pohled: radost z vědění, radost ze života, potěšení ze vztahu..., to, co si sdělujeme s desítkami dalších, kteří jsme doc. Mikotu znali.

Je-li v tom ještě cítit původní idealizovaný přenos? Myslím si, že stejně, jako by náš život byl ochuzen, kdybychom v zamilovanosti neoživil primární lásku, původní symbiotické prožitky. Myslím si podobně, že je radost, když můžeme v psychoanalýze toto znovuoživení první zamilovanosti zase prožívat. Hlavně v počátečních fázích analýzy... a může to být i facilitací procesu – ale tady už se teorie a názory liší. Někdo to může považovat za chybu, někdo může mít za to, že je lépe, když k tomu analyzand dospěje později, již zmoudřelý... Neidealizuji si velkého učitele jako anděla: sám jsem si zakusil tvrdou deziluzi a také slyšel od kolegů, kteří ho znali déle, ba i v zákulisí, že udělal všelijaké chyby. Ovšem to jsou věci, které s ním nezažil každý, takže předkládám to, co bylo zjevné, to, pro co jsme ho milovali.

Konec konců... v obci, která Revue dělá a čte, máme vzdělání na to, abychom z toho, co na projekčním plátně vidíme, vyčetli, co se skutečně ukazuje, a co si tam promítáme sami.

ZA někým, kdo/co byl a není, se užívá jako ohlédnutí za tím, co je již bývalé, minulé. Jako bývalý Mikotův analyzand se chci také ohlédnout za uplynulou psychoanalýzou u něj (1987–1992). „Za“ má ovšem také budoucí dimenzi: jdeme za někým/něčím, za nějakým cílem, metou (META = za) a v tomto smyslu i docent Mikota může být v mnohém perspektiva, za kterou je dobře se dívat jako za možným, otevřeným, budoucím dosažením.

Co mne z jeho analytické práce osvítilo?

Někteří lidé jakoby svítí – sami osvětení, odrážejí světlo dál. Z Mikoty vyzařovalo, že psychoanalýzou žije – možná 24 hodin denně. To nebyla role, která se odkládá po skončení hry; ve skutečnosti hra stále pokračuje, tvořivá práce nemá žádný konec. To mi bylo a je blízké.

Tak alespoň to, co z odstupů, umožňujícího kolegiální reflexi, vnímám jako jeho **terapeutické přednosti**. (A jiní mohou vidět jiné, je to založeno zkušenostně.) Tři věci, které z profesionálního hlediska vystupovaly nejvíc do popředí:

1) Po pořádku: od **vstupu do dveří**. Klasik divadla Artaud říká, že divadlo nezačíná na scéně, divadlo začíná ve

foyer. Jedna z okouzlujících věcí v Mikotově technice prezentace byla propracovanost, svým způsobem dokonalost, jak se dnes říká vymazlenost kašdického detailu, aby se klient cítil **bezpečně**. **Pocit bezpečí a jistoty** začínal Mikotovým ukláněním, kuňkáním, šoupáním nohama, stahováním se do pozadí... Nenapadá mě jiné přirovnání, než znám z ještě černobílých filmů: jako majitel malého hokynářství, drobný obchodníček, „služebníček, milostivá“. Takového se člověk nemusí bát, že? Ano, všim, co dělal, **vyklízel prostor** – i fyzický, ovšem především **terapeutický prostor**, aby se klient mohl cítit bezpečně. (Arci, pokud i za takovýchto bezpečí vzbuzujících detailů zůstává někdo úzkostný či nedůvěřivý, je to pak validní diagnostická informace.) Známa věc: malý člověk se těžko záměrně chce ještě více ponížít. Bývá znakem **velikosti člověka, že se záměrně poníží**, aby i maličtí se nebáli k němu přistoupit. **A je součástí profesionální hrlosti Mistra, jak osobnostně dokáže být skromný a jak to skvěle herecky umí.**

Ale ovšem: když už člověk má takovou oceňovanou vlastnost, může na to být také patřičně hrdý, ba pyšný. A Mikota řádně hrdý byl. Oprávněně: na to, jak je brilantně chytrý, všestranně vzdělaný, v psychoanalýze hluboce vzdělaný – a na to, co **jedinečně** umí. Ano, Václav byl také pyšný – a teď říkám Václav, protože dokud se mu člověk i lidsky, soukromě nepřiblížil, tak to za jevištěm skromnosti neviděl. Je to pýcha komedianta; kdo ho znal, ví, že **Václav svým povoláním nejen žil, on se jím také božsky bavil**, a být nejlepší byla prostě veliká zábava z toho všeho. (To je poněkud přehnané... snažím se vystihnout onen histrionský aspekt, slast ze skvěle hrané role, která z mistra také kdesi z pozadí vyzařovala, když už člověk víc viděl.)

2) Co jsem u nikoho nezažil: Václav důsledně (ač nejenom) **mluvil za hlavou analyzanda v první osobě**. Nejdřív to bylo překvapivé, a nikoli samozřejmé to přijmout, zvyknout si. Opět z odstupu viděno, byl to mocný nástroj pro bezděčné, dobře stravitelné identifikace s řečeným. Narušovalo to náš běžně zažitý rozhovor, zejména očekávané asymetrické pozice vztahu, mocenského statusu: „Já říkám, vy posloucháte“. Když to byly interpretace empatické (jakože byly), s trefeným zaujetím jak já jako analyzand bych to mohl cítit, když to vyjadřovalo to, co bych si **chtěl**, postupem analýzy co si **chci** myslet, zapadalo to jako cihla do zdi. (Umím to i to dělat, ale stejně nedokážu udržet takovou důslednost.)

3) Uměl myslet s analyzandem i dopředu.

V tom spatřuji terapeutickou genialitu. (*I když... kdo je genius? Historik Jacob Burckhardt: „Velikost je tím, čím my nejsme. Jak by mohlo sluníčko sedmítečné obsáhnout velikost keře, po kterém leze?“*) Myslím, že takhle čist v lidech chce nadání, „božský dar“ – a k němu spoustu práce, která nadání vybrušuje jako briliant.

Něco jsem si myslel a nešlo mi to vyjádřit, či dokonce teprve si chtěl něco myslet a nešlo mi myšlenku ztvárnit. Mikota to nahodil jako míček, který mohu chytit, když chci. Nechat spadnout, když nechci. Když byl přesvědčen, že si toho potřebuji všimnout, nadhazoval míčky znovu. Takhle si představuji optimálního trenéra. Chtěl jsem mu na něco odpovědět, a on mi na to odpověděl dřív, než jsem to stačil vyslovit. Jak hladce takový rozhovor plyne, si každý dovede představit. A jaké možnosti pro transmutující internalizace to nabízí. (Trvalo mi 20 let, než jsem si mohl ověřovat, že už to taky dokážu.)

To předbíhání nebylo samoučelné, nebyla to exhibice, ani sugesce, co si terapeut myslí, že bych měl nebo musím. Mistr věděl, co mi chybí a co potřebuji doplňovat, kam mířím, protože mi naslouchal, věci si léta pamatoval, zařazoval, měl je po ruce, když bylo třeba. S Mikotou jsem plně zakoušel Malanovu devizu, že **analytik má neustále sledovat momentální linii narcismu**. Což jsem si přeložil do praxe: v každém okamžiku mám vědět, čím mohu analyzanda zranit a čím posílit jeho self.

Přítom byl vzorem trpělivosti analytika, který dostane od analyzanda narážku a s interpretací třeba léta vyčkává, než se k ní analyzand propracuje. Dle mého pocitu v analýze tehdy, a reflexe nyní, metodicky sledoval příležitosti pro umístování pozitivních obrazů self. Přirovnával psychoanalytický rozhovor k cestě, po které jde analytik vedle analyzanda; vede analyzand a analytik říká: Tady je hezká vyhlídka, tady bychom se mohli pozastavit a rozhlédnout. Opravdu jsem si vychutnával, že to je přesně ta cihla, která ve zdi chybí, a vděčně jsem se jí chopil, protože mi nenápadně ukazovala to, co jsem si chtěl doplnit. Nebylo to totiž sugestivní, přesvědčovací a podobné věci, které v nás na pohovce mohou budít podezření. (Patřil jsem ve škole k těm, co sledují každou chybu učitele, aby ho mohli nachytat...) To, že umístování bylo pojato perspektivisticky, netlačilo na přítomnost, kde dejme tomu něco nedělám, protože mám zábrany, ale ukazovalo, jak z toho ven.

V čemž mě Mistr posílil také. Popisoval jsem vlastní sesi s analyzandem, kterému jsem řekl něco, co se ho dotklo. Mikota bolestně zasyčel: „Pane kolego, my se máme jako zubař dotknout vrtačkou jen toho bolavého místa, a ne mu v tý hubě mlátit kladivem.“ No, to taky student nezapomene a dobře mu tak.

Tyto tři věci považuji za podstatné pro Mikotovo mistrovství, jako metodu a styl.

Z nich vyplývaly další, které patří ke „Common Law“ psychoanalýzy. Budiž dovoleno je uvést, protože dokreslují jednotu Mikotova metodologického arsenálu, ve kterém na sebe věci navazují jako sousedící fasety

na briliantu: otočíte o kousek, aby světlo dopadlo na sousední plošku, a září také, byť jinak.

4) Mikota byl taky mistr stylu a mistr řeči, byl velmi sečtělý v beletrii a ve volných asociacích s oblibou užíval citace a příběhy z autorů, co přičuchli k životu v širokém spektru (Hašek). (Např. zubař se *dotýká v ústech*, kdežto kladivem se *mlátí do huby*.) Pro mě to byla ryzí slast z psychologie jazyka.

5) Byl důsledně protistudový. Studu je třeba vynalézavě předcházet a obcházet jej; když už má stud navrch, analyzand není schopen myslet, ale dlouho si to neuvědomuje. Hned na prvním sezení jsem se zarazil, proč vlastně jsem tady. Mám stovky hodin analýz... Taky už jsem sám praktikoval... Co tu pohledávám? A najednou ze mě vypadlo, co jsem ještě před vteřinou ani netušil (to bývají nejlepší nápady): „Já chci, abyste mě uznali!“ Načež Mistr bez prodlevy opáčil: „**To jste tady na správném místě**“. Bylo po rozpacích. Cestou z hodiny jsem si říkal: Co to je? Mně je nějak dobře. No, a tak už to bylo napořád. Absolvoval jsem dvě analýzy u tzv. „ortodoxních“ (pozor, Freud nebyl tzv. ortodoxní freudista), chodil jsem domů v mizerné náladě, doma nadával rodičům... Takže jsem prošel jak analýzou, které Václav říkal nasírací, která věří, že člověk **musí** v analýze prožít všechna základní traumata, tak u Mikoty selfpsychologií, která jakoby nezná „musí“, tudíž si mne zcela získala.

V této souvislosti se mi asociuje, jak víckrát hovořil o svém trenéru MUDr. JUDr. Otakaru Kučerovi s velkou úctou právě kvůli těmto povahovým rysům. Vůbec mnoha lidem – a nejen psychoanalytikům – vyjadřoval úctu, respekt, i obdiv za to, co dokázali, vymysleli, objevili pro ostatní atd. Když už jsem u toho, zase z odstupu vidím, jak významné pro mě bylo – i jak mi dělalo dobře – jak je Mikotův postoj k životu pozitivní. (Ačkoli taky neváhal ironizovat hloupost aj.)

6) V souvislosti s „protistudovým“ postojem: byl také **dobrym vzorem benigniho, zdravého narcismu**. V době Občanských fór na počátku roku 1990 se na mě obrátil psycholog PhDr. Leoš Horák (také nedávno zesnulý), že v příslušném plzeňském OF chtějí za přednostu psychiatrické kliniky lékařské fakulty v Plzni psychoanalytika. Že tam byli dosud jen samí biologičtí psychiatři, tak že to chtějí otočit. Ať se poptám. Jak jdu na sesi k Mikotovi a přemítám, koho oslovit, ani nevím, jak najednou Mikota otevírá dveře. Tak to ze mě vypadne, a Mistr: „No vlastně proč ne? Já jsem vždycky chtěl být univerzitním profesorem“. Bože, tak ono je to dovolené mít ambice? Super!

7) Ti, kteří Václava zažili osobně, vědí, že když přednášel, posluchači se dovídali hodně nových, i originálních Mikotových hledisek, i se hodně nasmáli. I poněkud jedovaté ironické vtípky mu procházely, protože byl **charismatická osobnost**. Charisma je dar, řecké CHÁRISMA = dar z milosti, od CHARÍZOMAI = prokazují milost. Milost je ze slova milý, od slova miluji atd. (Nemyslí se milost vrchnostenská, třeba prezidentská.) Zprostředkoval ten dar ostatním. To se projevovalo i v individuální analýze i na konferencích. Lidé k němu přistupovali s důvěrou, že jeho chápavý postoj je vždy přítomný, že neodmítne, nebude agresivní, nebude se hádat... viz bod 1.

8) Sokratická funkce. Mikota byl hledač, nalézač a prosazovatel pravdy. Chtěl vědět, jak věci jsou, a chtěl, aby to ostatní lidé věděli také. Sokrates byl první, kdo užil slova PSYCHÉS THERAPEIA, léčení duše, a také ji první praktikoval. Podstata psychoterapie (myslím) je vyjádřena jednou klíčovou větou v dialogu Alkibiades. Alkibiades je velmi nadaný, ale taky chorobně sebeoprávněný spratek z bohaté aristokratické rodiny. (Při četbě dialogu jsem si nemohl pomoci, napadaly mě soudobé diagnózy jako narcistická porucha až stabilně nestabilní hraniční, s histriónskou exhibicí jako obranou proti pocitům nejistoty, méněcennosti atd.) Jak Alkibiades Sokratovi postupně odhaluje, jaké s ním cloumají velikášské vášně, učitel naslouchá, a když nezdárný student dospěje k tomu, že neví, učitel pronese: „Nuže co zamýšlíš sám se sebou? **Nechat se, jak nyní jsi, či nějak o sebe pečovat?**“ To je, myslím, nadčasová definice psychoterapie.

To implicitně tvořilo terapeutické pozadí Mikotovo: že je to péče o sebe, proč je potřeba, že je to samozřejmě lepší, než se nechat, jak jsem, a že to stojí za to, že tím člověk získá, obohatí ho to... Tahle jistota z Mikoty stále vyzařovala („I slepý nahlédne,“ říká Sokrates v Platonových dialozích).

9) Vynalézavost a tvořivost. Ze začátku mě překvapovalo, jak se trenér dokáže obejít bez cizích slov, jak odborné termíny stále překládá do každodenní zkušenosti, používá široký repertoár lidových úsloví, vtípů, anekdot. Vybrušoval svoje intervence do nejmenších podrobností, každé slovo bylo prověřeno, jestli nezraní, nýbrž povede k uvědomění. Jeden příklad: když jsem se nad něčím vztekal, nebo hekal, říkával Mikota laskavým, trpělivým hlasem, přitom ovšem postupně, když se problém táhnul a nic jsem nezměnil, s přibývajícím ironickým akcentem: „**Ono ti to Jiří vadí, ale zatím ti to vadí moc málo**“. Doporučuji, moc se osvědčuje. (Tedy, co by to bylo za přenos, kdyby se analyzand také nezlobil, že na to nejde nic říci, že?)

10) Na konec: Mikota seznamoval odbornou veřejnost s aktuálním vývojem v psychoanalýze, především Kohutovou selfpsychologií a pokohutovskou psychoanalýzou. Co jsem ještě ve své analýze zakoušel, bylo rozpracování pojmu **mentalizace** dle P. Fonagyho. Ve stylu předchozích zmíněných schopností a dovedností ve formulacích jako: „Já si zkusím představit, jak by se o tom dalo myslet“. Po léta vlastní praxe vychutnávám

citlivost formulací, které interpretují a přitom nenutí.

„**Co by se o tom dalo myslet**“ – vybroušená formulace, neutralizující možné direktivní či sugestivní konotace, kterou analyzandovi nabízel, „můžeme se na to společně podívat třeba takhle?“

Tedy: eulogie chce nabídnout, co by se dalo o docentu Václavu Mikotovi myslet. Co jsem zakoušel v analýze i výuce, co jsme sdíleli s kolegy, kteří styl empatické, interpretativní psychoterapie také vzali za svůj. Čím víc jsem tomu procesu, a jak se dělá, rozuměl, tím víc jsem vychutnával slast zažívat Mistra při práci: 430 výcvikových hodin, škoda, že jich nebylo více!

Jiří Tyl

5. 9. 2018

Určitě nebudu jediná, komu Václav Mikota otevřel v životě dveře ke změně k lepšímu. Mně vstoupil do cesty během studia medicíny a setkání s ním mě katapultovalo... v podstatě bez dalších pochybností... k rozhodnutí, co chci v životě dělat. Od té doby mě práce a její obsah permanentně okouzluje a naplňuje pocitem smysluplnosti a stále i po letech je uhrančivá. A pak každé, vlastně už běžné, profesní setkávání s ním vždycky jen potvrdilo, že to tak je... že jeho slova otevírají cestu a rozměry uvažování se posunují. A že setkávání se s duší je láska na celý život.

Takže jsem vděčná, že jsem ho mohla potkat. Bylo to parádní.

Díky Václavovi Mikotovi, „z jeho vůle“

Lenka Puflerová

5. 9. 2018

Mám tři vzpomínky, které příliš nesouvisejí s psychoanalýzou, ale s doc. Mikotou souvisejí velmi.

Pondělní supervizní skupiny – pan docent pečlivě zjišťuje, co si kdo dá, kávu nebo čaj... Když jsem poprvé požádala o kávu, byla hodně silná, ale když se doplnila plnotučnou šlehačkou stojící na stole, byla vynikající. Pravý opak dnešních snah o ochranu našich těl slabou kávou a odtučněným mlékem. Silná káva se šlehačkou... A nějak se mi tím čistě orálním vjemem připomněla noblesa první republiky, z filmů a románů. A přesně takovou noblesu pan docent měl.

Druhá je anekdota, také z pondělních skupin. Ta je zase lehce lechtivá, ovšem v podání pana docenta nezapomenutelná.

Paní Khonová pozvala paní Abelesovou na návštěvu, sedí v salonku a popíjejí kávu. Paní Abelesová se ptá: „Paní Khonová, oni nemají v cukřence kleštičky na ty kostky?“ „Co když přijde chlap, pak si odskočí na záchod a pak sahá do té cukřenky...“ „Vždyť vědí, co na tom záchodě berou do ruky!“

Paní Khonová se zamyslí a řekne: „To mají pravdu, do příště to napravím.“

Příště přijde paní Abelesová zase na návštěvu a vidí, v cukřence nic není. Tak se ptá: „Tak zase nemají ty kleštičky, vždyť jsme si to minule říkaly, paní Khonová!“

„Ale mám, dala jsem je na záchod...“

Třetí, taková spíše globální vzpomínka, se týká vedení pondělních supervizních skupin. Vnímala jsem u pana docenta velkou laskavost vůči nám, účastníkům, a shovívavost s naším tápáním v terapeutických případech a velkou laskavost a lidskost ve vztahu ke svým i našim pacientům.

Noblesa, rozpustilost a laskavost s lidskostí. To jsou mé vzpomínky na doc. Mikotu.

Pavla Hodková

11. 9. 2018

VZPOMÍNKA NA PANA DOCENTA MIKOTU

Ze všech vzpomínek se mi nejdříve vybaví ta první.

Bylo to asi čtyři měsíce po mém návratu z Francie, kam jsem odjela na stáž na tři měsíce a vrátila se za tři a půl roku. Ve Francii jsem vstoupila do cvičné analýzy, jejímž výsledkem bylo mimo jiné zjištění, že se chci vrátit domů. Návrat byl euforický, leč za krátko mě přepadla téměř reemigrační kocovina (nerozuměla jsem svým přátelům, protože se smáli věcem, které měly pro ně známý kontext, a mně museli všechno vysvětlovat, má nově nastartovaná analýza skončila záhy, co začala, stále jsem pracovala, ale můj plat se blížil mému studentskému standartu v Paříži. Jednoduše: bylo mi z toho všeho smutno a kladla jsem si otázku, co s tím budu

dělat dál. Vrátit se nebo zůstat? Kdosi mi poradil, ať zavolám Mikotovi, že ten by mě možná do analýzy vzal. Zavolala jsem, leč pan docent mi sdělil, že teď má dosti plno, ale chci-li, mohla bych přijít aspoň tuto sobotu na seminář, který se bude konat v psychoanalytické knihovně, tj. tam, kde pracuje. A tak jsem šla a potkala tam mnoho milých kolegů. Byla tam příjemná tvůrčí atmosféra, zajímavé inspirativní postřehy. A tak jsem si říkala, to je dobrý, musím toho Mikotu přesvědčit, aby mě vzal. V závěru semináře bylo i malé pohoštění, kdy lidé různě postávali a povídali si. Pamatuji se, že i já tak činila. Nějak jsem se tam pohybovala mezi kolegy až do té chvíle, kdy jeden z nich sebou začal divně cukat a říkat: Co to tady je? A trhal ze sebe červenou nit. Následně totéž činili i ostatní s tím, že se žertovně obraceli na Mikotu s otázkou: „Václave, cos nám to tady nachystal?“ On se dušoval, že nic, že neví. A tak se pátralo, odkud se červená nit vzala. Vysvětlení bylo jasné, jediný, kdo na sobě měl něco červeného, jsem byla já. Má sukně se začala párat, a jak jsem tak chodila mezi nimi, vytvářela tu podivnou červenou síť. Barva mého obličejce se v té chvíli podobala barvě mé sukně. Všichni na mě ale byli milí a příběh s červenou nití nijak neanalyzovali, jen se tomu příjemně zasmáli. Tahle uvolněná atmosféra mně vyřešila mé dilema, mám-li se vrátit do Francie nebo ne. Když jsme se loučili, podala jsem panu docentovi ruku a zcela spontánně řekla: „Děkuji Vám za pozvání na zajímavý seminář... Tak jsem se rozhodla, že zůstanu...“. Václav Mikota se na mě shovívavě usmál a pravil: „Paní kolegyně, a myslíte, že byste mohla přijít až v pondělí?“

A já přikývla ... a zůstala.

Můj tatínek zemřel na Vánoce a zanedlouho po něm, když šly děti do školy, Václav Mikota, můj analytik. Bylo mi moc smutno. Oba muži, kteří formovali můj vztah ke světu, byli najednou pryč. V noci před pohřbem pana docenta se mi zdál sen: sedím na houpačce, na té lodičce, co mají na pouti. Z jedné stany mě houpe můj táta a z druhé Václav Mikota. Oni stojí, já se mezi nimi houpu a raduju se, jako malá holka, který je hezky...

Markéta Kavale

24. 9. 2018

Po necelém roce své tréninkové analýzy jsem si v rámci idealizace svého analytika koupil knihu „*O ovlivňování duševních chorob*“. Vzal jsem ji s sebou na analytickou sesi a po jejím skončení ho požádal o věnování. Na text věnování jsem se rozhodl nepodívat a knihu založil do své knihovny. Když jsem se dozvěděl o smrti doc. Mikoty, knihu jsem otevřel a přečetl si ho. Zní takto: „*Nadějněmu a už váženému kolegovi panu Mgr. Jakubu Kuchařovi. Přátelsky Václav Mikota*“. Myslím, že v této větě adresované nezkušenému mladému psychologovi se odráží jak jeho vnímavý kohutiánský přístup k analyzandům, tak i jeho laskavá osobnost, které hierarchie není příliš blízka. Je sice pravda, že jsem (minimálně v rámci svého přenosu) někdy zažíval i meze jeho empatie, určitou náladovost, urážlivost a tendence „nenápadně“ se předvádět. K mému udivení se ale za tyto vlastnosti prakticky vůbec nestyděl! Pravděpodobně mi i tímto pomáhal přijmout podobné stránky mé vlastní osobnosti.

Jsem hluboce vděčný za možnost k doc. Mikotovi do tréninkové analýzy docházet. Do konce svého života budu těžit ze setkání s ním jako s analytikem, ale i jako s člověkem – v jeho psychoanalytickém přístupu, jak jsem jej zažíval, v tom nebyl velký rozdíl.

Jakub Kuchař

1. 10. 2018

Docenta Václava Mikotu jsem znal řadu let. Prvně jsem se s ním setkal počátkem osmdesátých let minulého století. Po smrti obou „otců“ české současné psychoanalýzy, MUDr. Otakara Kučery a MUDr. Bohodara Dosůzkova, se víceméně spontánně utvářela pražská psychoanalytická skupina na základě vzájemného uznání. Většina členů této skupiny měla již formálně ukončenou výcvikovou analýzu výrokem svých analytiků, já jsem patřil k těm, jejichž analýza byla ukončena smrtí MUDr. Otakara Kučery a bylo nutné mé vzdělávání nějak dokončit. Tohoto úkolu se ochotně ujal Václav Mikota. Při našem setkání se vyptal na vše důležité a rozhodl, že mou cvičnou analýzu je možné uznat a musím ještě projít supervizi. Našel pro mne pacienta, studenta se závažnou neurotickou symptomatologií, a nějaký čas mé terapeutické úsilí supervidoval. Nikdy nezapomenu na jeho laskavé, chápavé a podporující naslouchání a posilování mé sebedůvěry.

Václav Mikota patřil k nejvzdělanějším členům naší psychoanalytické skupiny. Pravidelně na naše setkání přinášel informace o konceptech nebo myšlenkách, které našel v psychoanalytických časopisech. Díky němu jsme se dověděli o analýze self Heinze Kohuta a začali ji také studovat. Jeho přemýšlivou, laskavou a sebekritiky schopnou duši dokumentují dva koncepty, o jejichž existenci nám pověděl, dál jsme je už

nerozpracovávali, ale v mé paměti už zůstaly. První je koncept „černé díry“. Mnozí z nás mají ve svém nevědomí tak děsivé komplexy, že by se mohli zbláznit, kdyby se dostaly do vědomí. Proto jsou tyto „černé díry“ obestavěny urputnými obrannými mechanismy a není možné se k nim dostat psychoanalytickou technikou. Druhým je „syndrom lepší matky“. Mnozí psychoanalytici trpí potřebou být pro pacienta lepší matkou, než byla ta jeho vlastní...

Před lety jsem se neúspěšně pokusil rozvést debatu na téma lásky s tím, že by se i toto slovo mělo stát součástí psychoanalytického pohledu na svět. Václav Mikota tehdy uzavřel debatu s tím, že přeci všichni máme rádi své pacienty, určitě je má rád on, tak není nutné o tom diskutovat.

Laskavost, vzdělanost, oddanost psychoanalýze, skromnost a dobrý, můžeme říci, že i láskyplný vztah k lidem jsou vlastnosti, které Václava Mikotu v mých očích nejlépe charakterizují. Bude se mi stýskat, takových lidí není mnoho.

Jiří Šimek

4. 10. 2018

V našem životě přichází okamžiky, kdy obvyklý horizontální pohled na svět naplněný každodenním zaobstaráváním se mění v pohled vertikální, kdy přemýšlíme o věcech, které nás přesahují, kdy se zamýšlíme nad obecným smyslem bytí a kdy každodenní lidské starosti se zdají nedůležité. Je tomu zvláště tak, když z našeho středu odešel někdo blízký a je tomu tak ještě více, když takový člověk výrazně ovlivnil náš život.

Ocitne-li se lékař v roli pacienta, jde většinou o situaci náročnou pro obě strany – jeho lékaře i lékaře-pacienta. Ten druhý pochopitelně podvědomě a možná často i vědomě očekává „jiný přístup“ a lékař na opačné straně musí vyvažovat profesionalitu s tím, že je od něj očekáváno „něco navíc“. Pokud jde příkladně o chirurgické obory, je situace určitě podstatně jednodušší, než když se jedná o lidskou duši. Ne každý se takové role lékaře pro jiného lékaře dokáže dobře zhostit. V takové situaci, a znám to velmi dobře i ze své mnohaleté praxe, je užitečné občas „vystoupit z role“ a sdělit kolegovi něco, co by člověk možná pacientovi z jiného oboru neřekl. Pan docent Mikota toto zvládal mistrně.

Setkali jsme se před řadou let, kdy já jsem potřeboval pomoci. A měl jsem to štěstí, že jsem dostal doporučení obrátit se právě na něj. Strávili jsme spolu v rozhovorech několik let. Odvážuji si tvrdit, že s postupem času potěšení z našeho setkávání bylo oboustranné. Rád bych připomenul alespoň několik okamžiků z našich setkání.

Pan docent měl v knihovně, která byla umístěna naproti jeho křeslu, diskrétně umístěné malé hodiny. Již při našem prvním setkání mi na ně padl zrak a řekl jsem mu, že není potřeba, aby se tímto směrem díval, že sám velmi pečlivě budu sledovat čas, který je pro naše setkání vymezen. Pan docent nic neřekl, jen se usmíval.

Jindy, při mém monologu, mě náhle přerušil větou: „Víte, my analytici bychom neměli radit, ale já vás už nemohu poslouchat, tak vám něco poradím...“ Tímto „vystoupením z role“ si získal moji důvěru již natrvalo.

Po letech jsme se setkali v době mého působení v politice. Podíval se na mne otcovsky a řekl: „Vy jste zase chtěl vykonat mnoho dobrých skutků, že?“ Nebylo a není k tomu co dodat.

Není mnoho lidí, kteří významně ovlivnili můj život. Pan docent Mikota byl jeden z nich. Nikdo z nás neví, zda transcendentno je pouze v nás či zda má širší rozměr. Jsem přesvědčen o tom druhém. A proto na Vás pane docente nejen mnoho vzpomínám, ale také Vás velmi zdravím!

Josef Vymazal

4. 10. 2018

Má první vzpomínka na Václava Mikotu je z jara 1990. Po listopadu 89 otevřel nový rektor UK Radim Palouš univerzitu studentům i vyučujícím, veřejnosti i zakázanému poznání, a tak se na katedře psychologie objevil nový kurz úvodu do psychoanalýzy. Učebna ve třetím patře byla nabitá k prasknutí při té revoluční novince. Důstojně a mile působící pán freudovské vizáže v obleku s motýlkem otevřel okno, zeptal se, zda to někomu nevádí a zapálil si cigaretu (říkával, že když kouří, tak mu to lépe myslí, a tak jsem nezažil, že by jeho kouření někomu vadilo). Oznámil nám, že pokud jsme dosud něco o psychoanalýze slyšeli, můžeme na to klidně zapomenout, neboť je tomu v mnohém jinak, a začal poutavě, v oblacích cigaretového dýmu, vykládat historii a vývoj analytického myšlení. Fascinovaně jsme jej poslouchali a při výzvě k diskusi se občas ze zadní řady ozval jeden diskutér. Říkalo se, že je to jeho bývalý pacient. Byl teoreticky velice vybaven a měl vždy nějaké upřesnění. Přednášejícího to nejenže nikdy nepopouzelo, ale dokonce reagoval ve smyslu: „Děkuji vám, pane kolego, že jste mne na to upozornil; ano, máte pravdu, jenom bych ještě dodal...“ Bylo to jako zjevení z jiného

světa.
Po nástupu do praxe jsem se dozvěděl, že existují jakési supervizní pondělky u docenta Mikoty v Lublaňské. Přišlo mi, že chodit do těchto míst znamená patřit do okruhu vyvolených, získávajících tímto způsobem speciální vědomosti a jinou, hlubší, veřejně nedostupnou zkušenost: záviděl jsem jim a přál jsem si tam také chodit, ale bohužel jsem se nemohl v práci uvolnit. I kdyby to ovšem šlo, jako začátečník bych se před ním notně ostýchal – znamenitá pověst a obdivné uznání ho předcházely; chodit „k Mikotovi“ byla prostě událost. Po přechodu do soukromé praxe, nechráněn „dělohou“ původního zaměstnání, jsem se rozhodl k němu chodit na individuální supervizi. Pět let jsem jednou týdně mohl vstupovat do oněch prostor v Lublaňské: v místnosti, obložené knihami a perským kobercem, pod věčně svítící lampou, v cigaretovém dýmu a se šálkem nescafé gold se smetanou pro oba (říkával, že ho to naučil pít „pan kolega Zajíc“) mi Václav Mikota pomáhal na cestě psychoterapie a psychoanalýzy. Ve chvílích sužujících pochybností mne vždy laskavě podpořil, aby mi ve chvílích zaslepující jistoty nabídl alternativní, rozšiřující pohled. Probíral jsem s ním nejen své pacienty a profesní problémy, ale pomohl mi i ve chvíli smrti mých blízkých vzpomínkami na ty své.

Z toho, co jsem si od něj vypůjčoval, dostával a bral nelze většinu ani převyprávět, a některé věci ani nechci. A tak si jen namátkou vybavuji, jak jsem pochyboval v otázkách protipřenosu a vzájemného vztahování, zda se třeba nechovám příliš uvolněně (a jak by se mohlo jevit strohým pohledem ortodoxní analýzy „svádivě“). Pozorně mne vyslechl, vdechl kouř cigarety a řekl: „Myslím si, pane kolego, že pacientku nesvádíte sexuálně, ale že ji svádíte k terapii, kterou jí nabízíte. A to je přece náš úkol, abychom pacientům pomáhali.“

Absolvoval jsem u něj také jednu z předepsaných analytických supervizí, s třemi skupinovými výcviky jsme k němu s kolegy Hankou, Vandou a Petrem chodili na supervizi naší práce. Na našem posledním setkání před prázdninami, po redakční radě Revue, mi při odchodu sdělil, že už si v jednu chvíli myslel, že je to již konec, ale nyní se prý při vyšetření zjistilo, že se výsledky zlepšují a že mu to dává novou naději – a usmál se. Oba jsme měli radost.

Bylo to krásné, a já už za jeho života jsem věděl, že nezapomenu, dokud mi paměť bude sloužit.
Děkuji.

Jiří Jakubů
19. 10. 2018

MOJE VZPOMÍNKA JE DÁVNÁ

– pochází z konce let sedmdesátých. Poznali jsme se s Václavem Mikotou skrze našeho společného analytika, MUDr. et JUDr. Otakara Kučeru. Zatímco já jsem skrze svoji cvičnou analýzu hledala cestu k profesi, Václav (byť ode mne mladší) už zářil jako vycházející hvězda – tak jsem jej viděla. Pan primář se k němu obrátil s důvěrou a pověřil jej založením diskusní skupiny pro analyzandy pana primáře.

To vůbec nebylo tak jednoduché a samozřejmé, tehdy. Jednak každé setkání více lidí mimo oficiální struktury se rychle stalo předmětem zájmu Státní bezpečnosti, dalo se čekat, že účastníci budou zváni k výsledkům a vydírání. A za druhé – o čem diskutovat? Nad čím? Někteří z nás, pravda, vlastnili pár ceněných tisků – literaturu otištěnou za první republiky. Ale literatura psychoanalytická současná nebyla. Jak by mohla být? Doma vydávat se nesměla a ze zahraničí se posílat taky nesměla...

Leda že by nějakou knížku občas někdo tajně přivezl?

A tak to i bývalo. Občas přijel psychoanalytik z ciziny, přivezl knihu, pár knih, pronesl tajnou přednášku a rychle zase odjel. Ale měli jsme zase co číst! Jedinec-šťastlivec se ujal knížky, četl, psal obsah i citáty – a potom na diskusní skupině u Václava Mikoty sdělil. Prožívali jsme několikanásobné dobrodružství: ty knížky jsme sdíleli a diskutovali v utajení, ale to krásné bylo to dobrodružství ducha, to poznání, které jsme odhalovali. Václav moderoval naše diskuse a poskytoval svoji pracovní pro naše setkávání. Riskoval pronásledování sebe i rodiny, snad i ztrátu zaměstnání. A riskoval nesmírnou cennost – svoji knihovnu ...i když, někdy se mi zdálo, že znal vše zpaměti. Potřebovala jsem citát anebo autora nějakého výroku – a Václav vždy okamžitě dopověděl. Jak si to mohl pamatovat?

Pan primář nám potom zemřel.

Václav setrval a pokračoval. Byl potom pro mne zdrojem informací a poučení. A co jsem cenila zejména: nezažila jsem u něho závist, ani řevnivost, ani zbytečné soupeření. Václav byl člověk jemný, laskavý, noblesní...

Helena Klímová
28. 10. 2018

Muž, ktorý sadil psychoanalýzu

Krátky príbeh mojej supervízie s Václavom Mikotom.

„Aby ľudská bytosť odhalila naozaj svoje hlbinné kvality, človek musí mať šťastie dlhé roky sledovať jeho prácu. Ak navyše táto práca zanechá vo svete nezmazateľnú pečať, človek sa bez rizika omylu náhle ocitne pred nezabudnuteľným ľudským charakterom.“ Giono, J. (2010). *Muž, ktorý sadil stromy*. Artforum.

Mojou najobľúbenejšou knihou je *Muž, ktorý sadil stromy* od Jeana Giona. Autor v nej opisuje príchod muža na planinu, kde nie je voda ani život. Je to planina, ktorá je sužovaná počasím a nedáva možnosť presadiť sa životu. Muž pri svojom pochode veľmi vysmädne a snaží sa nájsť nejakú úľavu. Dostáva sa mu jej v momente, keď stretáva pastiera oviec, ktorý síce veľa nerozpráva, ale ponúkne mu svoj príbytok na pár dní. Pastier je zaujatý veľmi netradičnou činnosťou, ktorú náhodný pútnik objavne sleduje. Starostlivo preberá žalude, ktoré si ukladá do vrečka, potom zoberie veľkú palicu a ako ide, zapicháva palicu do zeme a vkladá do vytvorenej jamy žalud'. Takto sadi stromy a keď sa pozrie späť na svoju prácu, vidí les, kde predtým bola púšť.

Táto kniha ma zaujala, pretože mi pripomína každodennú prácu psychoanalytika, prácu, počas ktorej sa ocitáme pri tom, že vysádzame les na planine, ktorý má kapacitu udržať vodu a život. Pomocou interpretácií – žalud'ov, ktoré opatrne vyberáme, sa snažíme vysadiť pár stromov, ktoré neskôr poskytnú vitálny priestor pre vnútorný život pacienta.

V tomto momente však kniha nadobúda ešte jeden význam. Pastier a zotrvanie muža v jeho príbytku mi pripomenulo chvíle, ktoré som strávil s Václavom. Doc. MUDr. Václav Mikota CSc. bol pre mňa a stále je pán doktor s veľkým P. Nikdy sme si nepotykali a stále som ho oslovoval pán doktor. Nasledujúce riadky vyjadrujú zážitky, ktoré som s ním prežil a titul tohto článku konotuje proces *sadenia* psychoanalýzy, ktorým som počas supervíznych stretnutí s Václavom prechádzal.

Tak ako môj analytik vysadil množstvo stromov na mojej planine, pre Václava a naše spoločné supervízie to platí ešte viac. Stretol som ho asi v polovici mojej cesty stať sa psychoanalytikom a jeho prirodzený prístup k mojej osobnej úzkosti ako aj úzkosti mojich pacientov, bol nezmazateľným zážitkom, ktorý si v sebe nesiem vďaka tým pár spoločne stráveným dňom.

Stretnutie

Spolu sme strávili asi osem dní putovania, čiže približne dvesto hodín supervízie. Bol to pre mňa zážitok, ktorý zmenil spôsob môjho vnímania psychoanalýzy. Absolvoval som s ním v podstate dva supervidované prípady, keďže môj druhý prípad, ktorý som chcel obhajovať aj na kolokviu, skončil asi tri mesiace pred dokončením požadovaných hodín supervízie. Skoro ma vtedy trafil šľak. Chcel som sa vtedy rýchlo stať analytikom, ale teraz som vďačný za to, že ten prípad sa nepodaril, pretože mi vskutku otvoril oči. V supervízii sme s Václavom pokračovali napokon aj po záverečnom obhájení prípadu, až do jeho konca. Dovolím si Vás teraz previesť popri pár „*vysiatych*“ stromoch z mojej planiny, ktoré mám natrvalo poznačené v mysli. Niektoré sa však zachovali len v podobe čistej emócie bez konkrétnej vety či spomienky.

Neviem presne, kde sme sa prvýkrát stretli, ale moja prvá spomienka sa spája s momentom, keď ho oslovujem s tým, že by som sa chcel stať psychoanalytikom. Neskôr, keď som sa ho pýtal, ako on sám prišiel k remeslu psychoanalýzy, mi povedal, že na strednej škole raz videl nejakého analytika s rukami vo vreckách a vyzeral v pohode, a tak sa rozhodol, že bude analytikom tiež. Keď som s ním absolvoval úvodnú kandidátsku konzultáciu, niečo mi vtedy hovoril, na obsah si však nepamätám zrejme pod vplyvom stresu z interview. On mi však povedal niečo také ľudské! Nebolo to nič komplikované, v tej chvíli som mu porozumel. Možno i tento zážitok porozumenia ovplyvnil neskôr moju voľbu vo výbere supervízora.

Zvonenie na zvonček a malá strieborná ceduľa s odkazom na jeho prax pri dverách a čakanie dole pod schodmi. Tento scenár zažil asi každý, kto ho navštevoval. Je už niekoľko minút po celej a ja som vystresovaný, či som si nepomýlil hodinu, keď sa v tom objavuje vo dverách Václav. Podanie ruky. Určite si to pamätáte. Vystretá ruka, potrasenie a mierny, takmer nepatrný úklon. Zrazu ma predbehne na schodoch s vtípnym dodatkom, že toto je jeho jediný šport. Otvára dvere na byte, má to tam trochu zahmlené.

„Robím si špagety,“ ozrejmuje kontext.

„Vážne?“ pýtam sa s údivom, keďže je ráno 8:04.

„Čeká mě dlouhý den,“ vysvetľuje. Zmizne v kuchyni s tým, že sa mám usadiť a hneď je pri mne. Potom ako sa usadí on, zapáli si cigaretu a začíname.

O chybách a za dogmou psychoanalýzy

Jedným z dôležitých stromov, ktorý nemôžem nespomenúť, je rozoberanie chýb s Václavom. Vzhľadom k vzťahu, ktorý dokázal vytvoriť, bolo pomerne jednoduché hovoriť o chybách, ktorých som sa dopúšťal. Možno ako by to povedal on, hovoriť o chybách, ktoré som si myslel, že sú chyby. Jednou takou chybou bolo i moje vytesnenie terapeutickú hodinu s jednou náročnou pacientkou. Bez toho, aby som jednoducho dal vedieť pacientke, som na hodinu neprišiel. Pacientka hneď pri nasledujúcom stretnutí na mňa spustila dosť výrazný verbálny atak. „Ako je to možné???!“ „Ako si to môžem dovoliť!!!!“, ona za si za tie hodiny platí, je to odo mňa neprofesionálne, a pod. Bohužiaľ to vnútorne v danom čase cítim rovnako a nie som schopný sa vzoprieť, len tu a tam vychádzam s chabou vetou ospravedlnenia. Moje superego deštruuje akúkoľvek možnosť zvažovať dôvod, prečo sa mi to deje, prípadne povedať niečo zrozumiteľné. Stretnutie s Václavom nasleduje v krátkom čase. Samozrejme sa na mňa usmieva a s pokojom mi hovorí, že som jej mal vtedy povedať, že je to s ňou „fakt na nevydržanie“ a že ona ten pocit určite dobre pozná od svojho despotického otca. Bola to prenosom prirodzene vytvorená projekcia, ktorej uvedomenie si však v nápre emočného stavu pre mňa nebolo možné. Neskôr sme s Václavom došli ku knihe *Learning from Our Mistakes: blond Dogma in Psychoanalysis*. Tento strom nosí v mojej hlave názov „možnosť hovoriť o svojich chybách a posunutie sa za dogmu psychoanalýzy“.

Keď analytik zaspí, alebo je vzrušený

Teraz by som sa rád pristavil pri spánku v kresle počas analytickej práce.

Nudný pacient, ktorý uspáva je výzva pre každého psychoanalytika. Pacient vytvárajúci scénu, v ktorej sa snaží uspať, či inhibovať objekt, ktorý bol v jeho živote tak zničujúci. Moje prvé zaspatie počas terapie je niečo, čo si ani nedovoliť pripustiť, že sa vôbec stalo. Mohol by som to hodiť na *rêverie*, ale nie, hovorím si napokon: „jednoducho si zaspal.“ Václav sa samozrejme usmieva, vyfúkne z úst cigaretový dym a prináša príbeh, keď on sám ako začínajúci analytik za socializmu, musel doobeda vynášať vrecia zo železničných vagónov a poobede analyzovať. Bol strašne unavený a jedna pacientka, ktorá prišla na jedno z prvých sedení v analýze, si ľahla a asociovala. „Samozrejme jsem usnul, a když jsem se vzbudil, bylo kanape prázdné“ a dodal, že už sa s ňou nestretol. Stáva sa to. Pocítil som úľavu.

Možno ešte signifikantnejšími zážitkami sú práve tie, ktoré u analytika vyvolávajú pocit, že *musí ísť* opätovne do analýzy. Mám tým na mysli napríklad pocity vzrušenia, ktoré som zažil pri jednej krásnej analyzandke. Václav aj tu dokázal prísť s niečím, čo sa nenúteno snažil uchopiť v teórii či Freudových zážitkoch. Raz prišiel s príbehom ako mu jedna jeho pacientka neustále líčila sexuálne scény, ktoré by s ním chcela robiť. Samozrejme ho tým vzrušila a on jej s úprimnosťou povedal: „Tak se Vám to podařilo, ja už jsem vzrušený, ale tady je nám to houby platný“. Na to prišiel nezabudnuteľný smiech, uvoľnenie a niečo, za čím cítim hlboký smútok. Keď som sa dostal ku knihe *Dare to be Human* od izraelského vzťahového psychoanalytika Michaela Shoshani Rosenbauma, pocítil som podobné stretnutie. Myšlienka, ktorá mi na pozadí stretnutí s Václavom ostala, presne odráža Shousani: „Jednou z najdôležitejších úloh terapeuta je možnosť pozrieť sa do seba a niekedy aj do hlbokých priepastí svojej duše, aby mohol nájsť psychický substrát pre emočné ťažkosti, ktoré mu prináša pacient. Interpretácia nie je len čisto intelektuálny konštrukt, ale vychádza z citového jadra v nás.“ (Shousani Rosenbaum, M. (2009). *Dare to be Human (A Contemporary Psychoanalytic Journey)*. Routledge.)

Mohol by som pokračovať, ako sme sa rozprávali s Václavom o tom, ako mi pacientka rozbila sošku v pracovni alebo po mne hádzala vankúš a on mi vzápätí s pokojom priblížil svoj zážitok agresie, ako mu raz pacientka strelila za ucho. „Tak teď už konečně vím, jak hrozně se se mnou cítíte“, interpretoval jej gesto. Od tohoto momentu sa ich obojstranné trápenie stretávania sa zmenilo na progresívny proces terapie.

Na záver len prepíšem pár riadkov z listu kolegovi po Václavovej smrti: „Sám vnímam obrovskú vd'ačnosť za momenty, ktoré som s ním strávil. Myslím si, že ako môj supervízor mi zachránil „moju analýzu“ a neustále vnímam jeho prítomnosť vo svojej práci. Dokonca by som povedal, že moje vnímanie jeho príspevku v Českej psychoanalytickej spoločnosti je identické s hlavou myšlienkou knihy *Muž, ktorý sadil stromy*. Jeho slová, uvažovanie, smiech, pochopenie a neuveriteľný nadhľad boli základmi toho, čo vnímam ako nevyhnutné pre existenciu „lesa“ vo vnútri nás ako aj v psychoanalytickej spoločnosti.“

Uvedomujem si, že tento text je silne ovplyvnený smútkom a pocitom opustenia, ktorý som nahradil idealizáciou, napriek tomu cítim, že Václav sa stal súčasťou môjho vnútra a som rád, že som ho mohol poznať.